

ISKALA USULINING KOMMUNIKATIV KO'NIKMALARNI RIVOJLANTIRISHDAGI AHAMIYATI

*Qodirov Olim Odilovich,
AnDU Ingliz tili fonetikasi kafedrasida katta o'qituvchisi*

ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДИКА ИСКАЛА В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ АВЫКОВ

*Кадиоров Олим Одолович,
Старший преподаватель кафедры фонетики английского языка
АНГУ*

THE IMPORTANCE OF ISKALA METHOD IN DEVELOPING COMMUNICATIVE SKILLS

*Kadirov Olim Odilovich,
Senior Lecturer, Department of English Phonetics, AnSU*

Annotatsiya: Ushbu maqola umumta'lim maktablarida ingliz tili darslarida yanada samarali natijalarga erishish uchun iskala (skaffolding) usulidan foydalanish masalalariga bag'ishlangan. Maqolada bundan tashqari, iskalaning model ko'rsatish, mavzu haqida gapirish, kerakli so'zlarni oldindan o'rgatish, vizuallik kabi turlari va ularning ta'lim jarayoniga olib kirishi mumkin bo'lgan afzalliklari borasida ham so'z boradi.

Аннотация: В данной статье основное внимание уделяется использованию строительных лесов для достижения более эффективных результатов на уроках английского языка в общеобразовательных школах. Также в статье рассматриваются такие виды скаффолдинга, как моделирование, беседа на тему, предварительное заучивание необходимых слов, наглядность и преимущества, которые они могут принести в образовательный процесс.

Annotation: This article focuses on the use of scaffolding to achieve more effective results in English lessons in secondary schools. The article also discusses the types of scaffolding, such as modeling, talking about a topic, pre-learning the right words, visuals, and the benefits they can bring to the learning process.

Kalit so'zlar: Skaffolding, iskala, til ko'nikmalari, interfaol, motivatsiya, modellash, muammoli vaziyat, butun jarayon, kichik qismlar, vizuallik, graphic organizerlar.

Ключевые слова: Скаффолдинг, языковые навыки, интерактив, мотивация, моделирование, проблемная ситуация, весь процесс, части, визуальность, графические организаторы.

Keywords: Scaffolding, language skills, interactive activities, motivation, modelling, problematic situation, whole process, parts, visuals, graphic organizers.

Kirish. Ta'lim jarayoniga qo'yilayotgan zamonaviy talablar maktab bitiruvchilari ancha yuqori bilimlarga ega bo'lib o'rta ta'limni tamomlashini taqozo etmoqda, bunday talabni zamonning o'zi oldimizga qo'ymoqda. Shu o'rinda, chet tilini bilish darajasiga qo'yiladigan talablar: fanni o'zlashtirish natijasida o'quvchi chet tilida oddiy tipik vaziyatlarda qiyinchiliksiz muloqot qila olishi, faoliyati, ishlab chiqarish mavzularida qisqa suhbatni davom ettirish, professional matnlarni (unchalik murakkab bo'lmagan) o'qib tushunishi va tahlil qila olishi kerak.

Murakkab grammatik tuzilmalar, maxsus atamalar bilan to'ldirilgan professional yo'naltirilgan matnlar o'quvchilar uchun alohida qiyinchiliklar tug'diradi, natijada ular matnlar bilan ishlashni hohlamay qoladilar. Til o'rganish uchun motivatsiya sezilarli darajada kamayadi, O'quvchilar matnni tezda anglay olmaydilar va katta qiyinchilik bilan o'qilayotgan materialdan kerakli ma'lumotlarni ajratib olishadi va qayta ishlashadi.[1]

Chet tilini o'rgatishning taniqli pedagogik usullari orasida O'quvchilar motivatsiyasining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan va ish dasturida ko'rsatilgan bo'lajak mutaxassisning umumiy ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradigan iskala strategiyasini ajratib ko'rsatish mumkin. Ta'lim jarayonida iskala (skaffolding) berish deganda o'qituvchilar tomonidan o'quvchilarga yangi kontsept yoki ko'nikmalarni o'rganish va rivojlantirishda ma'lum bir ko'mak berish usuli tushuniladi. Iskala modeli yordamida o'qituvchi o'quvchilarga yangi ma'lumotni berishi yoki biror muammoli vaziyatni qanday hal qilishni ko'rsatib berishi mumkin. Shundan so'ng o'qituvchi asta-sekin orqa planga o'tadi va o'quvchilarga mustaqil ravishda mashq qilishlariga imkon beradi. O'quvchilar to'liq mustaqil ishlay boshlashlaridan oldin, tizimli yordam («iskala») o'rnatiladi (kichik guruhlarda ishlash amaliyoti kabi). Oquvchilar bir-biriga yordam berish uchun kichik guruhlarda birgalikda ishlashadi. Ta'limdagi bu jarayon ba'zan «Men bajaraman (o'qituvchi), biz bajaramiz (o'quvchilar guruhlarda), sen bajar (o'quvchilar mustaqil ravishda) deb ham ataladi. Boshqacha qilib aytganda, o'qituvchi biror narsa qanday bajarilishini ko'rsatadi, keyin sinf birgalikda mashq qiladi va nihoyat, o'quvchilar individual ishlaydi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi. Ta'lim tizimida ko'plab ta'lim nazariyalari, yondashuv va metodlari mavjud. Ushbu ta'lim nazariyalarining ko'pchiligi, shu jumladan iskala, olib borilgan tadqiqotlar bilan qo'llab-quvvatlanadi. «Iskala» (ingliz tilida Scaffolding) atamasi dastlab 1970-yillarda paydo bo'ldi. Bu so'zning o'zi qurilish sohasidan olinqan bo'lib, quruvchilar

yangi devorlar va qavatlarni o'rnatayotganda yuqorida turib ishlashlari uchun o'rnatiladigan vaqtinchalik platformani anglatadi. Ta'limda iskala usuli o'quvchilar yangi tushunchalar va ko'nikmalarni o'zlashtirayotganda o'qituvchilar tomonidan beriladigan ko'makni anglatadi.

Iskala jarayonining boshida o'qituvchi o'quvchilariga juda ko'p yordam beradi. Dars jarayonida bu yordam bosqichma-bosqich kamaytirib boriladi. Qo'llab-quvvatlash darajasining asta-sekin pasayishi iskala jarayonining mohiyatini tashkil qiladi. Mazkur jarayon o'quvchiga yangi kontsepsiya yoki ko'nikmadan mustaqil foydalanishida bosqichma-bosqich ishonch va qulaylik bahsh etadi.

Iskala metodi ta'lim nazariyasining rivojiga katta hissa qo'shgan mashhur psixolog olim Lev Vygotskiyning izlanishlari bilan bog'liq. Vygotskiy fanga «proksimal (yaqin) rivojlanish hududi» atamasini kiritdi [2]. Proksimal rivojlanish hududi o'quvchining hozirgi rivojlanish darajasi va potentsial rivojlanish darajasiga asoslanadi. Ushbu potentsial rivojlanish darajasi iskala bilan bog'liq. O'quvchiga yangi vazifa yoki kontsepsiyani o'rganishga yordam berish uchun o'qituvchi o'quvchining proksimal rivojlanish zonasini maqsad qilib qo'yadi. Bu shuni anglatadiki, o'quvchi nima qila olishi - o'quvchining hozirgi rivojlanish darajasi - va oxir-oqibat o'quvchining bilimi va mustaqilligi o'sishi bilan pasayib boradigan yordam ko'rsatish.

Muhokama va natija. Iskala qilinadigan ma'lumotni taqdim etish uchun o'qituvchi birinchi navbatda kontsepsiyani o'quvchilarning hozirgi darajasida tushuntirishi kerak. O'qituvchi muammoni hal qilish jarayonini na'munada modellashtirishi yoki vazifani qanday bajarish kerakligini taqdim etishi mumkin. Vazifani taqdim etish yoki modellashtirishdan so'ng, iskala boshlanadi. Quyidagilar orqali o'qituvchi o'quvchilarni qo'llab-quvvatlashi mumkin:

- Butun jarayonni kichik qismlarga bo'lish;
- O'quvchilar topshiriqni bajarayotganda ularni yetaklab borish;
- O'quvchilarni guruhlariga bo'lish, vazifani bajarishda gaplashish va bir-birlariga yordam berishlarini qo'llab-quvvatlash;
- O'quvchilar qo'shimcha ma'lumot olishlari mumkin bo'lgan topshiriq modellariga murojaat qilish;
- O'quvchilar ish jarayonini nazorat qilib borish;
- O'quvchilarga ish paytida maslahatlar va tavsiyalar berish.

Sinfda iskala strategiyasini amalga oshirish ko'pchilik o'qituvchilar uchun darslarini mazmunli, qiziqarli qilish imkonini bersa, o'quvchilar uchun ham qiziqarli va foydali jarayonga aylantiradi. Quyidagi ayrim iskala usullari o'quvchilar uchun ayniqsa qiziqarli va motovatsiyali bo'lishi mumkin:

Model ko'rsatish.

O'quvchilarga topshiriqni qanday bajarishni ko'rsatib berish orqali

samaraga erishish usuli. Bunda o'quvchilarni topshiriqning bosqichlari bo'ylab yetaklab borish yoki jarayon davomida gaplashishib borish orqali muammoni hal qilish mumkin. Bundan tashqari, iqtidori kuchliroq o'quvchilar sinfdoshlari uchun namuna bo'lishi mumkin.

Mavjud bilimlardan foydalanish.

Har bir o'quvchi ma'lum miqdorda bilim va ko'nikmalarga ega bo'ladi. Ular darsga turli mavzularda bilim va tajriba bilan kelishadi. Yangi ta'limni oldingi hayot tajribalari bilan bog'lay oladigan o'qituvchilar o'quvchilar tafakkuriga yangi ma'lumotni tezroq integratsiyalashga yordam beradi. O'quvchilar yangi olinayotgan ma'lumotni o'zlarida mavjud bo'lgan bilimlari bilan bog'lash imkoni mavjud bo'lganda osonroq tushunib eslab qoladi.

Mavzu haqida gapirish. Odamlarga o'z bilimlari haqida mulohaza yuritish uchun vaqt kerak bo'lganligi sababli, o'quvchilarga olgan bilimlarini mustaqil qo'llash va o'rganganlarini o'zlashtirib olishlari uchun vaqt berish foydali bo'lishi mumkin. Ba'zan bunday fikrlash o'quvchilarni bir-biri bilan suhbatlashish uchun juftlik yoki kichik guruhlariga joylashtirish orqali osonlashtiriladi.

Kerakli so'zlarni oldindan o'rgatish. Iskala barcha ta'lim fanlari bo'yicha qimmatlidir. O'quvchilarga qo'shimcha iskala kerak bo'lishi mumkin bo'lgan sohalardan biri o'qishdir. Murakkab matnga murojaat qilishdan oldin, o'quvchi qiyinchilik tug'dirishi mumkin bo'lgan muayyan lug'at elementlarini oldindan bilib olishi matnni tushunishda yengillik yaratib beradi. Ushbu iskalada matnni to'liq tushunish uchun zarur bo'lgan, ammo o'quvchilar uchun kontekstdan kelib chiqib tushunish oson bo'lmagan so'zlarga qaratilishi kerak.

Vizuallik.

Grafik organayzerlar o'quvchilarga murakkab va o'zaro bog'liq bo'lgan ma'lumotlar qismlari haqida fikr yuritishlarini tartibga solishda juda muhim bo'lishi mumkin. Ushbu ko'rgazmali qurollar o'quvchilarga bir g'oyani (fikrni) boshqalari bilan bog'lab yangi bilimlar o'rganishini tartibga solishda yordam beradi. Grafik organayzerlar o'quvchilarga yangi topshiriq yoki vazifa haqida eslatib turishi va ularni yetaklab borishi mumkin. Shuningdek, ular o'quvchilarga mavhum g'oyalar haqida aniq fikrlash usullarini shakllantirish va rivojlantirishda ham yordam beradi.

Iskala berishning yana bir qator o'ziga xos jihatlari mavjud. Topshiriq berishda iskala metodi - bunda o'quv jarayoni davomida o'qituvchi tomonidan o'quvchiga beriladigan yordam tushuniladi. Ushbu yordam har bir talaba uchun maxsus ishlab chiqilgan bo'ladi va o'quvchilar diqqat markazida oquvchi bo'lgan ta'limiy jarayonga jalb etiladi, bu esa diqqat markazida o'qituvchi bo'lgan ta'limdan ko'ra samaraliroq va bilim olish jarayonini osonlashtirishga yordam beradi [3]. Ushbu o'quv jarayoni boshqa ko'plab

umumiy usullarga qaraganda chuqurroq bilim olish imkonini beradi.

Topshiriq berishdagi (tushuntirishdagi) iskala tushunchalar va ko'nikmalar birinchi marta dars jarayoniga olib kiritilayotgandayoq o'quvchilar tomonidan o'zlashtirib olinishi uchun yetarli ko'mak bo'lishi mumkin. Ushbu qo'llab-quvvatlash manbalar, qiziqarli topshiriqlar, andozalar (model ko'rsatish) va qo'llanmalar hamda kognitiv va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish bo'yicha ko'rsatmalarni o'z ichiga olishi mumkin. Bunda iskaladan vazifani modellashtirish, maslahat berish yoki yo'nalish berish orqali foydalanish mumkin.

O'quvchilarda mustaqil ta'lim olish strategiyalari shakllanganib bo'lganida, bu qo'llab-quvvatlashlar asta-sekinlik bilan olib tashlanadi va shu bilan ular o'zlarining kognitiv, affektiv (ta'sirchan) va psixomotor o'rganish qobiliyatlari va bilimlarini rivojlantiradilar. O'qituvchilar qo'llab-quvvatlashlari orqali o'quvchilarga vazifa yoki kontseptsiyalarni o'zlashtirishlarida yordam beradilar. Yordam konturlar, tavsiya etilgan hujjatlar, suratli hikoyalar yoki yo'naltiruvchi savollar kabi ko'plab shakllarda bo'lishi mumkin.

Iskala berishda o'quvchilarni qo'llab-quvvatlash yo'l-yo'riq ko'rsatish shaklida ham namoyon bo'lishi mumkin. Yo'l-yo'riq berish turli shakl va uslublarga ega bo'lsa-da, uning asosiy shakli o'qituvchi tomonidan o'quvchilarning bilim olisishiga yordam berish va mavjud bilimlarini yaxshilashga qaratilgan har qanday turdagi o'zaro aloqadir [4]. Bu keng tushuncha bo'lsa-da, yo'l-yo'riqning roli va miqdori o'qituvchining ma'lum bir holatga yondashuvi bilan yanada aniqroq namoyon bo'ladi. O'qituvchilar yo'l-yo'riq berishga o'zlarining ta'lim doiralarida yondashadilar. Iskala o'quvchilarni dars jarayonining maqsadlari sari harakatga keltiradigan to'g'ri yo'l-yo'riqlarni taqdim etishni o'z ichiga oladi. Yo'l-yo'riq ko'rsatish - bu o'quvchining kognitiv yukini tartibga solish usuli desak ham bo'ladi. Oquvchilarda to'g'ri yo'naltirilgan iskalali qo'llab-quvvatlash orqali nazorat ostida ushlab turilgan kognitiv yuk yo'nalishi mavjud bo'lgan taqdiridagina darsga qo'yilgan yakuniy maqsadlariga erishish mumkin.

Ma'lumki an'anaviy ta'limni afzal biladigan o'qituvchilar yuqori darajadagi deduktiv, diadaktik ko'rsatmalar berishga moyil bo'lib, o'quvchilarga murakkab vazifalar berishni yoqtirishadi. O'qituvchi diqqat markazida bo'lgan bunday yondashuv natijasida, o'qituvchi talabalar uchun kognitiv yukni oshirishga, murakkablashtirishga intiladi.

Konstruktivist o'qituvchilar esa aksincha, topshiriq berishga alohida e'tibor qaratib, o'quvchilarni (o'zlari uchun) kichik kashfiyotlar qilish sari yetaklash tamoyiliga yondashadilar. Ular asosiy e'tiborni o'quvchining o'rganib bo'lgan bilimlarini asta-sekin boshqa kontekstda qo'llay olish qobiliyatiga qaratadi. Bu klassik o'qituvchilardan farqli o'laroq, konstruktivist

o'qituvchilarga shunchaki ko'rsatma berishdan ko'ra yuqoriroq darajadagi yo'l-yo'riq berishga olib keladi.

Iskala samarali olib borilishi uchun o'qituvchilar quyidagilarga e'tibor berishlari kerak:

1. O'quv vazifasi tanlash: vazifa o'quvchilarning o'zlashtirishi kerak bo'lgan ko'nikmalaridan yoki yangi materialdan foydalanishini ta'minlashi kerak. Vazifa, shuningdek, o'quvchilarni jalb qilish uchun qiziqarli va o'ziga hos bo'lishi hamda o'quvchi uchun juda qiyin ham, juda oson ham bo'lmasligi kerak.

2. Xatolarni oldindan ko'ra bilish: vazifa tanlaganidan so'ng, o'qituvchi o'quvchilar topshiriq ustida ishlashda yo'l qo'yishi mumkin bo'lgan xatolarni oldindan tahmin qilishi kerak. Xatolarni oldindan bilish o'qituvchiga iskala orqali o'quvchilarni to'g'ri yo'naltirishga solish imkonini beradi.

3. Topshiriqlar davomida iskalalarni qo'llash: Iskalalar «oddiy ko'nikmalarni egallashda» tashkil etilishi yoki dinamik va generative harakterga ega bo'lishi mumkin.

4. Emotsional masalalarni ko'rib chiqish: Iskala kognitiv mahorat bilan cheklanmaydi va hissiy ta'sirlarni (affekt) ham qo'llab-quvvatlaydi. Masalan, topshiriq davomida o'qituvchi o'quvchida ro'y berishi mumkin bo'lgan umidsizlik va qiziqish yo'qolishini boshqarishi va nazorat qilishiga to'g'ri kelishi mumkin. Rag'batlantirish ham muhim iskala komponentlaridan biridir.

Yuqoridagi fikrlardan shunday hulosaga kelish mumkinki, iskala usuli biror mavzuni o'zlashtirish jarayonida o'qituvchining o'z o'quvchilariga beradigan ko'magi va bu ko'mak ko'lamining asta sekinlik bilan kamayib borishidir. Bunda biz, o'qituvchilar, o'quvchilarimizga yangi kontsept yoki ko'nikmadan mustaqil foydalanishida motivatsiya, bosqichma-bosqich ishonch va qulaylik bahsh etishga erishamiz. Iskala til o'rganuvchilar o'zlari o'rganayotgan tilga osonroq kirishishlari va undan osonroq foydalanishlari hamda o'rganishda muvaffaqiyatga erishishlari uchun o'qitish sifatini oshirishga qaratilgan o'quv yondashuvidir.

Xulosa va takliflar. Yuqoridagi fikrlardan shunday hulosaga kelish mumkinki, iskala usuli biror mavzuni o'zlashtirish jarayonining boshida o'qituvchining o'z o'quvchilariga beradigan ko'magi va bu ko'mak ko'lamining asta sekinlik bilan kamayib borishidir. Bunda biz, o'qituvchilar, o'quvchilarimizga yangi kontsept yoki ko'nikmadan mustaqil foydalanishida motivatsiya, bosqichma-bosqich ishonch va qulaylik bahsh etishga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Flowerdew, J., Miller, L. On the Notion of Culture in Second Language Lectures. *Tesol quarterly* 29 (2). January 1995.

2. Hadfield, J. *Intermediate Communicative Games*. Edinburg: Addison

Wesley Longman Ltd.

3. Hornby, A.S. Oxford Advanced Learner's Dictionary. China: Oxford University Press, 2005. Print.

4. Khan S., Kamalova L., Jurayev L. Teens' English 6. – Т.: O'zbekiston, 2018. – 31. (- 158 b)

5. Jalolov J. Chet tili o'qitish metodikasi. – Т.: O'qituvchi, 1996

6. Vandergrift, L. (2003). Orchestrating Strategy Use: Toward a Model of the Skilled Second Language Listener. *Language Learning*, 53, 463-496. <http://dx.doi.org/10.1111/1467-9922.00232>

7. Widdowson, H.G. (2001). *Teaching a Language as Communication*. (12th ed.). Oxford: Oxford University Press.

8. Выготский Л. С. Педагогическая психология. – М.: Педагогика, 1991. В. 391. (- 410).

9. Гречина В. Н. Применение стратегии скаффолдинга в обучении профессиональному иностранному языку. «ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ЧТЕНИЯ ИМЕНИ А.А. КУМАНЕВА: Повышение профессиональной компетентности педагогических работников: вызовы, задачи, перспективные решения»

10. Пассов Е.И. Основы коммуникативной методики обучения иноязычному общению. М.: Русский язык, 1989. 276 с.